

Stof tot discussie

Chattelton schrijft in het boek 'Monumentenzorg: Dynamiek in Behoud', over de periode voordat in 1984 de Nota over de monumentenzorg verscheen: 'In gemeenten waar een beperkt of geen monumentenbeleid werd gevoerd, was dit een welkom excuus om de zaak maar te laten voor wat ze was. Meer actieve monumenteneigenaren trachtten met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg in Zeist een afspraak te maken om enige continuïteit te bewerkstelligen. (...) Deze onzekerheid voor de monumenteneigenaar had tot gevolg dat onvoldoende plannen werden voorbereid. Het was immers onduidelijk of de investering in een restauratieplan wel tot resultaat zou leiden. Anderzijds was het zo, dat op basis van concrete planvoorbereiding en soms een stevige lobby, nog wel wat te bereiken was (1996, p.132).'

Uit dit citaat blijkt dat monumenteneigenaren het vóór in 1984 de Nota over de monumentenzorg verscheen, niet gemakkelijk hadden. Het verhaal van de heer en mevrouw Van Bentum, illustreert dat. In hun verhaal komt naar voren dat vooral onwetendheid en verschil van inzicht de aankoop en restauratie van hun boerderij niet gemakkelijk maakte. Maar door hun inzet en doorzettingsvermogen zijn zij over het resultaat heel tevreden.

We rijden Waspik binnen en gaan op weg naar de Benedenkerkstraat. Deze oude veendijk ligt tussen akkers en hooilanden. Er staan voornamelijk boerderijen. Aangekomen bij de boerderij waar het straks allemaal om zal gaan, worden we begroet door een tweetal blaffende honden. Het erf van de boerderij ziet er prachtig en verzorgd uit: kiezelstenen met strak geknipte buxushagen. Aan de zijkant van de boerderij bevindt zich een echte appelgaard. In de hal gekomen, die is voorzien van een biljarttafel, worden we hartelijk begroet door de heer en mevrouw Van Bentum. De boerderij kenmerkt zich door rust en ruimte. Achter, waar voorheen de stallen waren, heeft het echtpaar een zaal gecreëerd die aandoet als een kleine concertzaal. De vleugel op het podium zal hier voornamelijk de oorzaak van zijn. Achter het podium kijken we direct door de glazen wand heen naar een langgerekt weiland met grazende koeien.

Zittend aan de keukentafel vertellen de heer en mevrouw Van Bentum hun verhaal.

'Dan koop ik het toch van je?'

'Wij woonden hier vlakbij in een praktijkpand, een paar huizen verder. Dat pand wilden we graag splitsen, omdat daar ook een apotheek, een verloskunde-ruimte en chirurgie bij zat. In deze boerderij woonde een oud boertje, Harrie - tenminste voor ons was hij oud, we weten niet of dat in werkelijkheid ook zo was.'

Boer Harrie was van een stoel gevallen. Hij had een groot gat in zijn hoofd. De dokter werd gebeld om de wond te hechten. Enige dagen later ging deze voor controle langs en trof Harrie nogal gedeprimeerd aan, en zei:

'Harrie, wat kijk je toch sip!'

'Ja, het is me allemaal teveel, dit huis, Mijn vrouw wil eruit en ik wil eruit', zei Harrie.

Dokter: 'Nou, dan koop ik het toch van je?'

'Zo begon het, enigszins ongebruikelijk maar niet ongeestig. Ongeveer aan het einde van de 19e-eeuw heeft de burgemeester van Waspik nog in de boerderij, een authentieke Vlaamse Schuur, gewoond. Vóór die tijd werd het pand deels als leerlooierij gebruikt. Veel meer dan dat hij in een monument woonde, wist Harrie niet. Voor hem was het niet langer bewoonbaar, geen spouwmuren, alles betengeld en geen verwarming.

Een jaar later was het zover. Vele visites afgelegd, wederzijds. Wij bij hen op bezoek en zij bij ons. De gesprekken die we dan hadden, gingen niet eens over de boerderij. Het waren een soort 'inleidende' besprekingen. Maar we wilden het pand graag hebben. Het heeft erg veel ruimte, niet alleen het huis zelf, maar ook rondom. En omdat wij beroepshalve veel aan huis gebonden waren, vinden we het prettig dat je wat vrijheid om je huis hebt.

Een boerderij zou niet per se onze eerste keus geweest zijn. Alleen ik kom, althans, mijn moeder komt uit een boerenfamilie en ik heb in mijn jeugd ook veel op de boerderij verkeerdd. Misschien dat ik de stalgeuren herkende. En er was jarenlang niets meer aan de boerderij gedaan. Daar moesten we echt doorheen kijken. Gelukkig konden we dat, want als we achteraf alles hadden zien aankomen, dan...Als we van tevoren bewust had moeten besluiten met de wetenschap wat er allemaal zou komen, dan zou het wel eens een moeilijke beslissing geweest kunnen zijn.'

Informatie over monumentenzorg en wat er allemaal bij het hebben van een monument komt kijken, kwam de heer Van Bentum per toeval tegen.

Onverwachte mogelijkheden

'Heel toevallig las ik in die tijd een klein fiscaal rubriekje in de Elsevier, met ervaringen van een lezer over een monument. Het ging over aftrekbaarheid van onderhoudskosten, subsidiemogelijkheden en toen dacht ik: 'Hé, bestaat dat?'. Want dat is zo'n beetje de basis voor de particuliere monumentenzorg. Zonder die speciale mogelijkheden is het volstrekt, voor bijna iedereen, onmogelijk om een monument te bezitten en in goede staat te houden. Ik herinner mij een regeling van monumentenzorg waarin opgenomen was dat het restaureren van panden in verhouding tot vergelijkbare nieuwbouw zo'n 70 tot 150 procent duurder is. Dus ik ben inlichtingen gaan inwinnen en toen bleek dat er fiscale voordelen waren hebben we de knoop doorgehakt. Dat maakte het mogelijk, anders bestond dit pand niet meer.'

Het verhaal van de oude Eend

'We wisten bij de aankoop van de boerderij dat het een monument was. In 1963 heeft de overheid een soort inhaalslag gevoerd, om heel Nederland te inventariseren. Ik weet dat er toen een jonkheer was die zei: 'Als we nu geen besluit nemen iets aan de panden te doen, dan is Nederland over dertig jaar al z'n bijzondere panden kwijt.' Dat gaf de doorslag en er is een wet aangenomen. Daardoor moest de zaak in no-time worden geïnventariseerd.

Daar doet overigens nog een mooi verhaal over de ronde, van die twee rijksarchitecten! Die moesten in korte tijd ineens heel Nederland in kaart brengen en daar hadden ze maar een paar maanden de tijd voor. Ze reden rond in een oude Eend. De één keek links en de ander rechts en die noteerde de panden die voor bescherming aan aanmerking kwamen. Dat ging zo snel, dus vandaar dat je ook wel eens monumenten ziet die die status eigenlijk niet verdienen.

Dat verhaal vind ik toch wel symbolisch voor hoe wij met ons cultuurbezit omgingen. Want Nederland heeft zich tot die tijd niet gerealiseerd wat voor een ontzagwekkend bezit wij hebben, in de stad en ook op het platteland.'

Reusachtige verbouwing

'De einduitslag was erg positief. We zijn nog tijdelijk in ons oude praktijkpand blijven wonen en in die tussentijd is het voorhuis van de boerderij gerestaureerd. Boven het voorhuis was bijvoorbeeld helemaal niets: geen slaapkamers, alleen een zolder. Er was dus een reusachtige verbouwing nodig. Het voorhuis is bijna tot het skelet ontdaan van alle schrootjes en boordplaten. In de jaren zestig werden die er tegenaan getimmerd, en niet te zeggen:

vertimmerd, met een treurig stemmend resultaat. Hier zat bijvoorbeeld een heel groot lelijk keukenraam met een neonbuis erachter. En voor deze twee originele ramen zaten hele rare bruine deurtjes, die er echt niet inhoorden.

Toen de architect met z'n eerste begroting kwam, schrok ik en zei: 'Dat kan toch niet! Is dit van het hele pand?' 'Nee', zei hij, 'alleen van het voorhuis'. Maar goed, toen hebben we maar onze 'stiff upperlip' opgetrokken en afgewacht.'

Dit is ons eerste gesprek. Het onderwerp wordt nog een beetje verkend. Naarmate de gesprekken vorderen zullen we merken dat de vragen specifiek en gericht worden. Het eerste gesprek biedt ons overigens veel inspiratie. Aspecten waar we nooit bij stil hebben gestaan, houden mensen bezig. Neem nou bij voorbeeld de vraag van de Van Bentums over het 'waarom' van de dikte van de balken? Het is intrigerend waarom dat mensen zo boeit....

Boeken

'In die tijd zijn we ons in het onderwerp gaan verdiepen, hebben we bij voorbeeld literatuur gezocht. Zo is er een antiquarisch boekwerk over boerderijtypes in Nederland. En als je dat leest dan realiseer je je opeens dat de boerderijstijlen heel specifiek per provincie gestructureerd zijn. Dat niet de stal zomaar aan een voorhuis is gebouwd. En dat daar niet zomaar een schuur aan vastzit. Als je in de schuur staat zie je aan de ene kant hele dikke gebinten en aan de andere kant dunnere. En dan tref je ook een overstek van dwarsbalken aan, waar de hooiwagens onderdoor reden. En dan vraag je je af: 'Waarom is deze balk zo dik en de ander zoveel kleiner?'. En dan ga je zelf redeneren en denk je: 'Misschien waren de bomen in die tijd wel schaars.' Maar er zit een hele duidelijke planning achter, die in boeken werden beschreven. Daar hebben wij veel gebruik van gemaakt om de boerderij te begrijpen.'

'Dan maar een conflict'

'De discussie met monumentenzorg was bij de restauratie wel moeilijk. De architect wilde het helemaal in oude stijl en wij zeiden: 'Jammer, maar we zijn geen boer.' Dat gaf wel aanleiding tot discussies. Er lag bij voorbeeld in één van de voorkamers een houten vloer, met grote brede delen, maar die lag helemaal scheef. En er moesten spouwmuuren komen, dus die houten delen moesten er even uit. Toen zei ik: 'Dan gaan we die vervangen'. Maar nee hoor, daar kwam niks van in volgens monumentenzorg. De houten vloeren moesten blijven liggen. Op een gegeven moment hebben we de knoop doorgehakt. 'Dan maar een conflict', dachten we. En we hebben die houten vloerdelen eruit gehaald. Tot onze verbazing kwam er onder de houten delen een prachtige plavuizen vloer tevoorschijn! Er lagen ook nog een boel oude potten onder de grond, waarvan we het gevoel hadden dat de sloper de inhoud heeft meegenomen. Hij ging er namelijk als een haas vandoor. Toen we de architect van monumentenzorg belden over de plavuizen vloer zei hij: 'Wat origineel!'

Met mensen van de Rijksdienst hebben we stevige discussies gehad. We vonden dat ze al te behoudend bezig waren. Ze zeiden vaak: 'Ja, wat er niet was, dat moet teruggebracht worden'. En daar ben ik eigenlijk al mijn hele leven tegenstander van geweest. Volgens mij moet je respecteren wat er is en als het er niet meer is, moet je verder gaan met iets eigentijds. Toen hebben we gezegd: 'Aan de buitenkant zijn jullie volstrekt deskundigen, maar binnen willen wij het toch aanpassen aan onze eigen, moderne wensen. Mijn achtergrond heeft daar waarschijnlijk ook mee te maken. Mijn vader heeft destijds samen met Rietveld een Rietveld-huis gebouwd, dus ik ben opgegroeid tussen alle Rietveld-meubelen. Deze boerderij gaat dan wel 600 jaar terug in de tijd. Dus vandaar dat wij van binnen modernere elementen wilden inpassen. Maar het was een vrij stevige discussie. Er werd zelfs nog even bedreigd met het stilleggen van de bouw. En toen hebben wij gezegd: 'Mogen wij het alternatief laten zien

van een moderne creatieve kunstenaar?’ En die heeft toen tekeningen gemaakt. De architect van de gemeente stond de tekeningen hier voor de schouw te bekijken. Dat was heel geestig, aan de ene kant een ervaren man, een maand van zijn afscheid verwijderd, en aan de andere kant een jonge creatieve kunstenaar. En de ervaren man stond de tekeningen te bekijken en toen zei hij: ‘Ja, dat kan ook, het is moderne kunst, doe het maar.’

En, heel wonderlijk, ik geloof dat het in 1976 of 1977 was, toen kwam er opeens een nieuwe visie of richtlijn uit Den Haag. Men had geaccepteerd dat panden mochten worden aangepast aan de moderne inzichten.’

Rol gemeentelijke instantie

‘Sindsdien is de samenwerking met de diverse instanties redelijk verlopen. De architect van de gemeente had een brede culturele interesse. En de gemeente ondersteunde ons met kennis en in die tijd met bepaalde subsidiemogelijkheden van rieten daken.

Maar op dit vlak is er nog erg veel onwetendheid. Ik ken iemand die niet wist hoe hij dat aan moest pakken. Hij durfde de aankoop eigenlijk niet aan. Toen zei ik: ‘Maar dan ken jij de regels niet.’ Ik heb hem een uittreksel gestuurd waarin alle mogelijkheden en adressen staan. Toen heeft hij de beslissing genomen.

Wanneer je je op gemeentelijk niveau zou laten adviseren dan zou het wel heel plezierig zijn wanneer er meer begrip bestaat voor die 70 of 150 procent meerkosten ten opzichte van nieuwbouw. En dat dat voor het gros van de Nederlander nauwelijks te behappen is. Soms heb ik het idee dat de deskundigheid op dat vlak bij de grotere gemeenten eerder duidelijker aanwezig is dan in de kleinere dorpen.’

Onderhoud

Het onderhoud is volgens mevrouw Van Bentum geen sinecure:

‘Dat is behoorlijk wat. Dan denk ik aan het vervangen van het pannendak en het bijhouden van het schilderwerk. Dat doen we niet zelf, maar je moet het wel bijhouden. Het rieten dak valt overigens heel erg mee. In principe gaat een rieten dak een leven lang mee, als je het maar eens in de vijf jaar laat opknappen. Het dak wordt dan afgeschuurd en opgestopt en dan kan het er weer even tegen aan. Maar dan moet je je toch weer in allerlei dingen verdiepen, zoals het soort riet dat erop gaat en de rietdekker die het gaat doen.’

Generatie op generatie

‘Het voordeel van het bezitten van een monument is dat je een heel karakteristiek huis hebt. Het huis heeft een eigen historie. Eigenlijk is het moeilijk om uit te leggen...Maar je proeft als het ware dat er generaties mensen in hebben gewoond. Als ik moderne nieuwbouw zie, dan mis ik het gevoel van verleden, leeftijd, ervaring. Dat krijg je in zo’n boerderij als deze gewoon extra. Wanneer een huis karakter heeft? Als je bijvoorbeeld in een Europese stad bent, met zijn gebouwen, kom je dat karakter tegen. Als je in Amerika bent kom je dat niet tegen. Dat is het karakter, het oude, wat van generatie op generatie is overgebracht. Dat betreft dan de bouwstijl of de kunst en vormgeving en welk gevoel je daarbij hebt.’